

УДК 631.162

Халатур Світлана Миколаївна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

Халатур Светлана Николаевна

*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет*

Khalatur Svitlana

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Dnipro State Agrarian and Economic University*

Карамушка Олександр Миколайович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Дніпровський державний аграрно-економічний університет*

Карамушка Александр Николаевич

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры информационных систем и технологий
Днепропетровский государственный аграрно-экономический университет*

Karamushka Oleksandr

*PhD of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Information Systems and Technologies
Dnipro State Agrarian and Economic University*

Крючко Леся Станіславівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри маркетингу

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Крючко Леся Станиславовна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры маркетинга

Днепровский государственный аграрно-экономический университет

Kriuchko Lesia

PhD of Economic Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Marketing Department

Dnipro State Agrarian and Economic University,

ФОРМУВАННЯ КРИТЕРІЇВ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ АГРАРНИХ

ПІДПРИЄМСТВ

ФОРМИРОВАНИЕ КРИТЕРИЕВ КОМПЛЕКСНОЙ ОЦЕНКИ

ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ АГРАРНЫХ

ПРЕДПРИЯТИЙ

FORMATION OF CRITERIA FOR COMPREHENSIVE ASSESSMENT

OF FINANCIAL AND ECONOMIC STATE OF AGRICULTURAL

ENTERPRISES

***Анотація.** Досліджено основні критерії аналізу фінансового стану аграрних підприємств. Виявлено закономірності формування фінансових й економічних рішень та ряд зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на їх ефективність. Проведено аналіз основних гіпотез про структуру ефективного аграрного виробництва. Визначено основні*

постулати системного підходу до аналізу фінансового стану сільськогосподарського підприємства.

Ключові слова: економічні рішення, ефективність, аграрне виробництво, системний підхід, фінансово-економічний стан.

Аннотация. Исследованы основные критерии анализа финансового состояния аграрных предприятий. Выявлены закономерности формирования финансовых и экономических решений, а также ряд внешних и внутренних факторов, влияющих на их эффективность. Проведен анализ основных гипотез о структуре эффективного аграрного производства. Определены основные постулаты системного подхода к анализу финансового состояния предприятия.

Ключевые слова: экономические решения, эффективность, аграрное производство, системный подход, финансово-экономическое положение.

Summary. The main criteria for analyzing the financial condition of agricultural enterprises are studied. Regularities of formation of financial and economic decisions and a number of external and internal factors influencing their efficiency are revealed. The analysis of the main hypotheses about the structure of efficient agricultural production is carried out. The main postulates of a systematic approach to the analysis of the financial condition of an agricultural enterprise are determined.

Key words: economic decisions, efficiency, agricultural production, system approach, financial and economic condition.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю систематичної оцінки фінансового стану аграрних підприємств за допомогою системи показників для визначення рівня розвитку підприємства, його фінансової стабільності, незалежності, ліквідності,

платоспроможності та ділової активності, його місце на національному ринку та в агропромисловому комплексі держави.

Сільське господарство України є одним із пріоритетних економічних напрямків. Аграрні підприємства змінили свою стійкість, втративши стабільність, здатність підтримувати оптимальні пропорції у формуванні виробництва. Усе це вимагає запровадження відповідних систем для підвищення фінансово-економічної стабільності як найважливішого чинника забезпечення конкурентоспроможності процесу щодо досягнення стратегічних цілей розвитку [2, 5]. Аналіз фінансового стану аграрного підприємства є невід'ємною частиною агропромислового комплексу. Це відбувається тому, що від аналізу та діагностики економічного стану підприємства залежить успіх його діяльності, саме тому так багато уваги приділяється питанням аналізу та оцінки фінансового стану аграрних підприємств.

На основі аналізу та оцінки результатів діяльності може бути розроблена стратегія розвитку, яка не тільки контролюватиме майбутнє підприємства, але й зробить його більш передбачуваним та успішним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних із визначенням характеру фінансового стану підприємства, а також методом його оцінки присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема таких, як О.Я. Базилінська, М. Д. Білик, І.О. Бланк, К.В. Ізмайлова, В.В. Ковальов, М.Я. Коробов, Р.О. Костірко, Г. О. Крамаренко, Л. А. Лахтіонова, А.М. Піддирогін, Г.В. Савицька, П.С. Сайфулін, О.М. Терещенко, О.Є. Чорна, В.В. Шеремет. Незважаючи на це, відсутність єдиної методології оцінювання фінансового стану призводить до використання великої кількості різноманітних показників, часто без певної систематизації, а також чіткого алгоритму розрахунку, що ускладнює реалізацію оцінки фінансового стану у практичній діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Аналіз фінансового стану підприємств ґрунтується, головним чином, на відносних показниках, оскільки абсолютні показники залишку в умовах інфляції майже неможливо скласти у порівняльній формі [3]. Фінансовий стан аграрного підприємства визначається такими елементами: прибутковість підприємства; оптимальність розподілу прибутку, який залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків та обов’язкових платежів; наявність власних фінансових ресурсів не лише мінімально необхідного рівня для організації виробничого процесу та процесу продажу; раціональне розміщення основних та оборотних активів; платоспроможність та ліквідність.

Оцінка фінансового стану може визначати та характеризувати [4]:

- ефективність фінансово-господарської діяльності всієї компанії та ефективність використання фінансових ресурсів;
- рівень кредитоспроможності компанії як позичальника фінансових ресурсів для її підприємницької діяльності;
- рівень ділового ризику з точки зору можливості погасити зобов’язання, збільшити активи та залучити інвестиції;
- основні пріоритети планування якості, прогнозування, складання бюджету;
- причини відповідних змін, а також тенденції розвитку та пріоритети компанії стосовно фінансової ситуації.

Управління корпоративними фінансами охоплює всі функціональні сфери бізнесу від питань, пов’язаних з ринком, до оперативних питань на виробництві. І обидва, і маркетингові питання, і операційні питання регулярно потребують фінансових ресурсів, інвестицій, які в свою чергу потребують фінансування. Турбота про ефективність інвестиційних та фінансових рішень є сферою фінансових менеджерів.

Фінансові рішення по суті є економічними рішеннями, хоча керівники можуть використовувати різні інформаційні системи для обліку інформаційних ресурсів. Ряд зовнішніх факторів у бізнес-середовищі впливає на рішення менеджерів та підприємств: наприклад, фінансові ринки, урядові правила та правила, податкова структура, конкуренти, загальні умови ведення бізнесу, глобальна економіка тощо [7]. Керівництво повинно враховувати ці чинники, приймаючи рішення, наприклад, про типи товарів чи послуг, що пропонуються, маркетингові та виробничі системи, інвестиційну політику, обсяг використаних кредитів, дивідендна політика, оборотні кошти тощо. Результати цих рішень згодом фільтруються, трансформуються та подаються у фінансовій звітності суб'єкта господарювання; фінансова звітність, у свою чергу, є важливим аспектом прийняття фінансових рішень серед користувачів цих звітів.

Поняття управління фінансами включає в основному всі фінансові рішення у всіх функціональних сферах підприємства. Фінансові рішення зазвичай стосуються придбання, управління та фінансування ресурсів, які генерують грошові потоки та впливають на добробут компанії. Загалом, незалежно від того, купують вони, керують чи фінансують рішення, вони відрізняються від активних до пасивних. Ідея полягає в тому, щоб отримати найкращі довгострокові вигоди від розподілу обмежених ресурсів підприємства. У цьому сенсі рішення приймаються заздалегідь. Підводячи підсумок, ідея полягає у тому, щоб забезпечити виконання фінансових цілей підприємства в усі часи. Тому оцінка фінансового стану аграрного підприємства ґрунтується в основному на двох елементах: поняттях економіки та інформаційній системі обліку.

Фінансові рішення часто приймаються за допомогою організаційних ініціатив. Підхід до управління цінностями та інші ініціативи щодо вдосконалення організації поширюються на широкий спектр теоретичних конструкцій та практик. Зокрема, модель вартості, збалансована система

показників, калькуляція на основі діяльності, грошовий потік та рентабельність інвестицій. Кожен з цих підходів можна розглядати як приклади ініціатив щодо поліпшення організації фінансового становища підприємства, кожної його специфічної основи та спрямованості, але всі вони спрямовані на підвищення ефективності діяльності підприємства. Різні рамки не слід розглядати як взаємовиключні методи, на практиці вони часто доповнюють свою вагу через свою спрямованість.

Існують гіпотези про структуру ефективного сільськогосподарського виробництва. Передбачається, що невеликі аграрні підприємства вважають за краще використовувати нерозподілений прибуток для фінансування своїх інвестицій, оскільки це найдешевша форма фінансування [8].

Згідно з статичною теорією компромісів, прибуткова фірма розраховує, що рівень боргу буде вищим для компенсації податків; однак ми не очікуємо, що це станеться у випадку малого бізнесу, оскільки прибутки малого бізнесу менш вигідні, ніж великі прибутки корпорації, і тому вони загрожують меншими податками, ніж великі фірми. З цієї причини стимули для малих фірм мати заборгованість з податкового захисту не такі великі, як стимули для великих фірм. Однак зазначається, що як амортизація та інвестиційні податкові кредити, є важливими для спостережуваних структур капіталу малого бізнесу.

Існує негативна кореляція між прибутковістю та фінансовим важелем. Важливим фактором, що впливає на попит та пропозицію фінансування для малого та середнього бізнесу, є рівень інформаційної асиметрії, тісно пов'язаний із галуззю. Малий бізнес часто характеризується як відносно непрозорий характер, в кінцевому рахунку пов'язаний з більш високим рівнем асиметрії інформації, ніж великі фірми. Відповідно до теорії статичної торгівлі, фірми підлаштовуються під цільові структури капіталу, які часто вимірюються як середні показники галузі. Коефіцієнт заборгованості змінюється залежно від ризику активів, типу активів та

потреби у зовнішніх коштах. Крім того, менші, менш успішні фірми більш чутливі до рішення про фінансування більших успішних партнерів у галузі.

Галузі сільського господарства з великими матеріальними активами, які позитивно пов'язані з рівнем боргового фінансування. Можливості зростання малих фірм з високим потенціалом розвитку, ймовірно, матимуть значно більші можливості для зростання порівняно з активами своєї фірми. Крім того, невеликі високотехнологічні фірми часто випускають акції через низький рівень боргу. І навпаки, великі фірми значно менше обмежують свою заборгованість перед малими фірмами. Як результат, коли внутрішні кошти вичерпані, використання зовнішнього капіталу для боргового фінансування не суперечить їх стратегії розвитку.

Можна зробити висновок, що зростання найменших фірм обмежується наявністю внутрішніх фінансів і зі збільшенням боргового фінансування збільшується ймовірність фінансових негараздів для фірм, які найбільше постраждали від асиметрії інформації, тобто для малих фірм в більшості випадків. Важливо також зазначити, що фірми також надають перевагу фінансовій нестабільності і часто не хочуть обмежувати себе у майбутніх інвестиціях; тому багато фірм не беруть кредити до рівня своїх боргових можливостей. З цієї причини наявність можливостей зростання може мати значний вплив на фактичний коефіцієнт заборгованості, а це означає, що високоефективні фірми зі значними можливостями зростання часто відмовляються від позитивних інвестицій у проекти з чистою вартістю прибутку. Особливо значні можливості майбутнього зростання часто вважаються ризикованими, особливо якщо є невелика можливість для малого та середнього бізнесу використовувати матеріальні активи як гарантію того, що борг буде негативно пов'язаний із майбутнім зростанням. Однак для малого та середнього бізнесу, який покладається в основному на боргове фінансування та має мало доступу до інших формальних джерел зовнішнього фінансування, що є основою для більшості потреб у

зовнішньому фінансуванні малих аграрних підприємств. Це також може бути позитивно пов'язане з рівнем боргового фінансування залежно від межі їх боргової спроможності.

Позитивна кореляція між рівнем можливостей зростання та рівнем очікуваного дотримання боргового фінансування. Як уже було зазначено, інформаційна асиметрія вважається більшою для менших та молодих фірм. Молоді фірми мають меншу ймовірність утвердженої репутації та досвіду здійснення фінансових платежів кредиторам, при яких потенційна інформаційна асиметрія зменшується. Таким чином, цілком імовірно, що в міру старіння компанії асиметрія інформації зменшується, і очікується, що позитивний зв'язок між віком і важелем повинен спостерігатися. Крім того, у віці фірм вони накопичують більше нерозподіленого прибутку і менше покладаються на фінансування зовнішнього боргу та інші накопичені внутрішні ресурси. Як і у випадку зі старими фірмами, від них очікується більший рівень заробітку, тоді як молодші фірми будуть більше покладатися на боргове фінансування, особливо на короткострокове боргове фінансування. Очікується, що вік буде негативно співвідноситись із коефіцієнтом боргу.

Негативна залежність між віком та рівнем – ризик фінансування боргу. Більш ризиковані фірми можуть спробувати зменшити мінливість свого прибутку за рахунок зниження рівня заборгованості; крім того, малі та середні підприємства, які вважаються ризиковими банками, можуть ускладнити доступ до боргового фінансування, включаючи довгострокове боргове фінансування.

Очікується негативний зв'язок між ризиком та фінансовим важелем – податкові щити без боргу. Багато фірм, крім сплати відсотків, можуть мати суттєвий захист від податків. Вони можуть включати амортизаційні та інвестиційні податкові кредити. Збільшення податкового захисту знижує оптимальний рівень боргу; однак емпірично результати часто можуть

припускати протилежне. Можна припустити, що матеріальні активи, що створюють податкові щити, також можуть бути використані для надання додаткового боргу з емпіричною неоднозначністю.

Виходячи з цього системний підхід до аналізу фінансового стану аграрного підприємства передбачає розгляд підприємства як складної, багаторівневої та взаємопов'язаної системи, що характеризується низкою конкретних принципів, до яких належать:

- Комплексність – компанія як повна система має деякі якісні властивості, що перевищують кількість властивостей окремих компонентів, що складають систему.

- Структурність – динаміка розвитку підприємства в основному визначається характером структури, способом розташування елементів та взаємодією в системі, а не властивостями окремих структурних компонентів.

- Залежність системи та середовища – компанія – це система, яка відокремлена від навколишнього середовища формує та виражає властивості у своїй взаємодії із середовищем, в якому вона працює.

- Незалежність – компанії як системи існують і розвиваються не тільки для загального, а й власного і притаманного йому закону.

- Адаптація – компанії як система мають специфічні навички адаптуватися до мінливих середовищ, щоб адаптуватися до нових ситуацій. Фактично, розробка системи – це процес, який адаптується до зовнішніх та внутрішніх умов навколишнього середовища.

- Ієрархія – взаємодія системних елементів може бути представлена як ієрархія з'єднань, а властивості та функціональність з'єднань системних елементів є менш важливими. Утворює більш важливу систему, ніж ці фактори. Кожен компонент системи може бути представлений у вигляді ієрархічної системи, де система є частиною найбільшої системи.

- Унікальність - Кожна велика і складна система, звичайно, має деякі властивості, якості та властивості елементів. Унікальність системи та її функціонуючих функцій.

- Множинність описів – через основну складність кожної системи знання потребує всебічного розгляду, побудови багатьох різних моделей і фактично описує лише певну систему. Правильна розробка моделі не є неможливою, можливі всі прогнози поведінки системи.

Таким чином, для виконання систематичних вимог при оцінці фінансового стану підприємства необхідно оцінювати не тільки окремі коефіцієнти, а й їх співвідношення, структуру, що дозволить узагальнити та відобразити в об'єднаному показнику множинні зв'язки фінансових показників підприємства. Дотримуючись принципів системного підходу, необхідно приступити до використання не для аналізу окремих коефіцієнтів, а їх комбінацій, для яких коефіцієнти слід об'єднати в блоки відповідно до їх економічного змісту. Виходячи з принципу ієрархії, можна об'єднати блок-оцінки в комплексну систему всебічної оцінки фінансового стану підприємства. З точки зору принципу цілісності, є підстави вважати, що узагальнений показник дасть оцінку, яка якісно перевищує суму коефіцієнтів, включених у цей блок.

Висновки. Сучасні умови ведення бізнесу вимагають від аграрних підприємств оперативного реагування на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, які безпосередньо впливають на прибутковість ведення бізнесу та зумовлені низкою факторів. Серед них є такі, які не залежать від діяльності підприємства, а саме соціально-економічна та політична стабільність у країні, податкова, кредитна та інвестиційна політика держави, розвиток фондових та страхових ринків, рівень реальних доходів, демографічні тенденції і т. д. Серед внутрішніх факторів – обсяг і структура активів підприємства і, що важливо, величина та структура джерел їх фінансування, якість управління як активами, так і капіталом,

здатність генерувати необхідні фінансовий результат та інші. Ці фактори можуть бути враховані на основі всебічної оцінки фінансового стану, професійної інтерпретації її результатів та своєчасного здійснення відповідних заходів щодо її зміцнення, що в кінцевому рахунку сприятиме підвищенню ефективності бізнесу та розширенню можливостей для розвитку підприємства.

Література

1. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика. К.: Центр учбової літератури, 2011. 328 с.
2. Безбородова Т.В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємств // Держава та регіони. 2016. № 5. С. 21-23.
3. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : монографія. Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2014. 487 с.
4. Голубєва Т.С., Колос І.В. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства // Актуальні проблеми економіки. 2016. № 5. С. 66-71.
5. Халатур С.М. Особливості механізму функціонування інвестиційного ринку в Україні // Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2013. № 4. С. 121-124.
6. Khalatur S., Zhylenko K., Masiuk Y., Velychko L., Kravchenko M. Assessment of bank lending diversification in the national economy of Ukraine // Banks and banks systems. 2018 Vol. 13(3). PP. 141-150.
7. Khalatur S., Stachowiak Z., Zhylenko K., Honcharenko O. and Khalatur O. Financial instruments and innovations in business environment: European countries and Ukraine // Investment Management and Financial Innovations, 2019. Vol. 16 (3). PP. 275-291.

8. Khalatur S., Radzevicius G., Velychko L., Fesenko V. and Kriuchko L. Global deoffshorization and its impact on the national and regional economies of eastern European countries // Problems and Perspectives in Management. 2019. Vol. 17(3). PP. 293-305.